

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

УДК 339.33

Анопій В. В., Дмитренко І. А., Лопашук І. А.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розглядаються загрози і ризики, обумовлені посиленням інтеграційних процесів, їх наслідки для внутрішньої торгівлі і суміжних сфер. Аналізується вплив експансії імпорту і торгового капіталу на розвиток торгівлі. Запропоновано заходи щодо забезпечення економічної безпеки розвитку внутрішньої торгівлі.

Ключові слова: внутрішня торгівля, міжнародний товарний обмін, загрози, економічна безпека.

Apopiy V., Dmytrenko I., Lopaschuk I.

ECONOMIC SECURITY UKRAINE INTERNAL TRADE IN THE INCREASINGLY INTERNATIONAL INTEGRATION

Threats and risks conditioned by strengthening of integration processes are examined, their consequences for domestic trade and contiguous spheres. Influence of expansion of import and trade capital is analysed on development of trade. Events offer in relation to providing of economic security of development of domestic trade.

Keywords: domestic trade, international commodity exchange, threats, economic security.

Вступ. Характерною особливістю сучасного розвитку світового господарства є переміщення процесів глобалізації в нову фазу – регіональної міжнародної інтеграції. Як наслідок, формуються нові регіональні інтеграційні об'єднання навколо таких центрів, як США, ЄС, Російська Федерація та Японія. При цьому Україна знаходиться в зоні тяжіння одразу двох центрів – ЄС та Росії.

Як західний, так і східний вектор переслідують мету політичної та економічної інтеграції з акцентом на розширення торговельно-економічних відносин. Саме торгівля є головною сферою інтеграції на перших етапах.

Оскільки торгівля відноситься до життєво важливих сфер національної економіки, вона вимагає гарантій економічної безпеки, розвитку і функціонування в умовах міжнародної інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальних досліджень економічної безпеки розвитку внутрішньої торгівлі неприпустимо мало. Обмежене і коло публікацій. В монографії [1] розглядаються окремі аспекти інтернаціоналізації внутрішньої торгівлі; в роботі [2] колективом авторів обґрунтовано механізми захисту внутрішнього ринку; економічна безпека торгівлі у контексті розвитку крупноформатних підприємств торгівлі розкрито в роботі [3].

Постановка завдання. Метою статті є розкрити науково-прикладні засади економічної безпеки

вітчизняної торгівлі в умовах міжнародної інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Сфера торгівлі України, як об'єкт міжнародної інтеграції, займає особливе місце в національному господарстві. Вона забезпечує товарно-грошовий обмін у формі купівлі-продажу, задовольняє 75-80% матеріальних потреб населення, залучаючи в товарооборот величезні товарні ресурси. Торгівля формує 14-15% ВВП, забезпечує зайнятість 25% трудових ресурсів країни (тобто в 1,5 рази більше, ніж промисловість). Широких масштабів набув міжнародний товарний обмін. Обсяг експортно-імпорتنих операцій сягає 153 млрд. дол. США (рис.1). Таким чином, торгівля відноситься до життєво важливих сфер національної економіки і вимагає надійних гарантій економічної безпеки. Проте, вже на початкових стадіях формування інтеграційних зв'язків спостерігається диспаритетність.

Як відомо, переговорні позиції і ресурсна база ЄС та Росії в інтеграції з Україною значно переважають, що зумовлює асиметричність умов, інтересів та вигод в процесі співробітництва. Така асиметричність виражається у безальтернативності трансформацій та адаптації вітчизняних структур, механізмів, засад під стандарти і правила країн-інтеграторів, що об'єктивно породжує ризики і загрози для розвитку і функціонування вітчизняної торгівлі (табл.1).

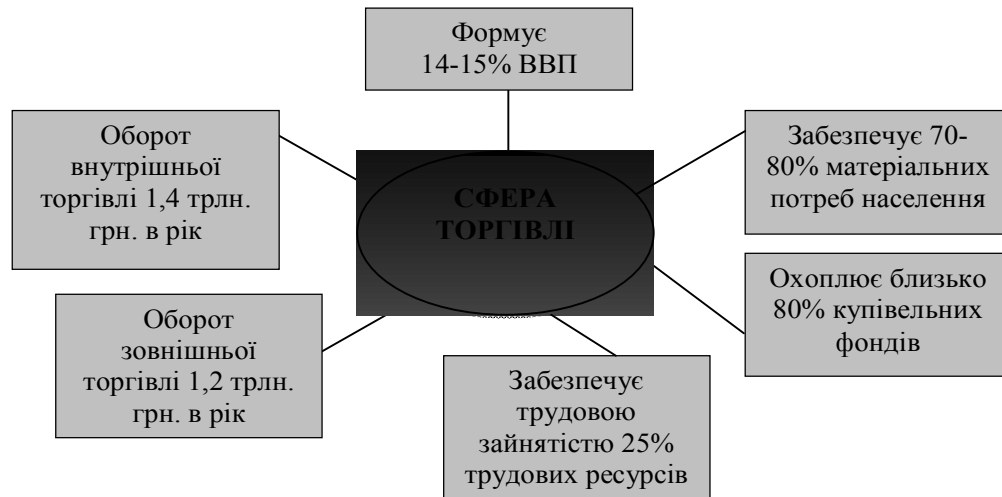

Рис. 1. Основні параметри сфери торгівлі

Таблиця 1

Основні види загроз безпеці розвитку сфери торгівлі

Характер загроз	Види загроз	Характер загроз	Види загроз
Кризові	Інфляція. Безробіття. Недоступність кредитів. Низька купівельна спроможність. Низька платоспроможність суб'єктів торгівлі	Соціальні	Десоціалізація. Малодоступність споживачів (цінова) до торговельних послуг. Низька соціальна відповідальність торговельного бізнесу
Глобалізаційно-інтеграційні	Надмірна лібералізація. Неконтрольований імпорт товарів. Експансія торгового капіталу. Інтернаціоналізація торгівлі. Квотування експорту. Жорсткі технічні бар'єри. Послаблення митного контролю.	Правові	Відсутність правової бази. Нерозробленість нормативних актів. Недосконалий правовий захист в сфері обігу. Значний обсяг тіншового обороту.
Макроекономічні	Міжгалузеві диспропорції. Нееквівалентність обміну. Диспаритет цін. Інвестиційна пасивність. Низький рівень інноваційності. Низький рівень конкурентоспроможності	Організаційно-управлінські	Відсутність системи управління. Низька організаційна культура, слабка концентрація і спеціалізація торгівлі

З табл.1 видно, що діапазон загроз, переважно реальних для розвитку і функціонування сфери товарного обігу надмірно широкий і небезпечний. Тому об'єктивно необхідно глибоко і всебічно розкрити їх зміст і прогнозувати вектори та наслідки впливу. В межах обмеженої статті розглянемо лише окремі з них, що мають глобалізаційно-інтеграційний характер.

Безпосередньо глобалізаційно-інтеграційні загрози є досить небезпечними для слабоконкурентної сфери товарного обігу України. Їх доцільно проаналізувати крізь призму вимог й правил розділу IV "Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею" Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та аналогічних вимог Зони вільної торгівлі з Росією.

Найбільш суттєва загроза криється у надмірній лібералізації торгівлі. Лібералізація вимагає вільний рух (без бар'єрів) товарів, послуг, продукції, капіталу, робочої сили, інформації через митні кордони України і всередині країни.

Нині через кордони країни щорічно пересуваються величезні потоки товарів і послуг – не менше 170 млрд. дол. США, а на внутрішньому ринку – приблизно 1,2 трлн. грн. Причому ці потоки зростають на 15-20% щорічно. Їх регулювання нині здійснюється, головним чином, митними механізмами і субсидіями.

В інтеграційних угодах передбачається нова парадигма регулювання, суть якої полягає:

– по-перше – введення безмитного доступу товарів до України. З 9699 тарифних ліній ЄС 8674 або 90% пропонується лібералізувати, тобто звести до 0;

– по-друге – скасувати субсидії, тобто державну підтримку експорту.

Взамін пропонуються нетарифні регулятори: технічні регламенти, стандарти на продукцію, комплекс санітарних і фітосанітарних заходів, процедури щодо безпечності та якості харчових продуктів.

Таким чином, слід очікувати скорочення не менше 12,5 млрд. грн. митних поступлень в держбюджет України. Будуть скорочені і дотації та субсидії на підтримку окремих галузей – особливо аграрного сектору і добувальних галузей (приблизно 19 млрд. грн. в рік).

Нова парадигма нетарифного регулювання виглядатиме таким чином (рис.2).

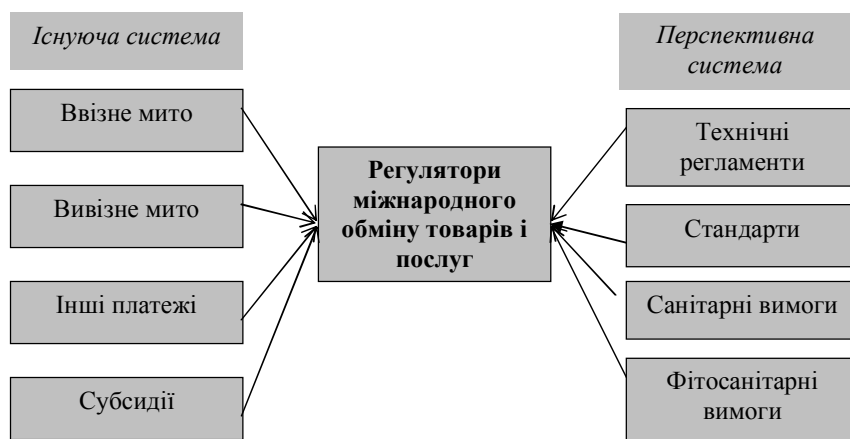

Рис. 2. Зміна парадигми регулювання в системі міжнародного обміну товарів і послуг

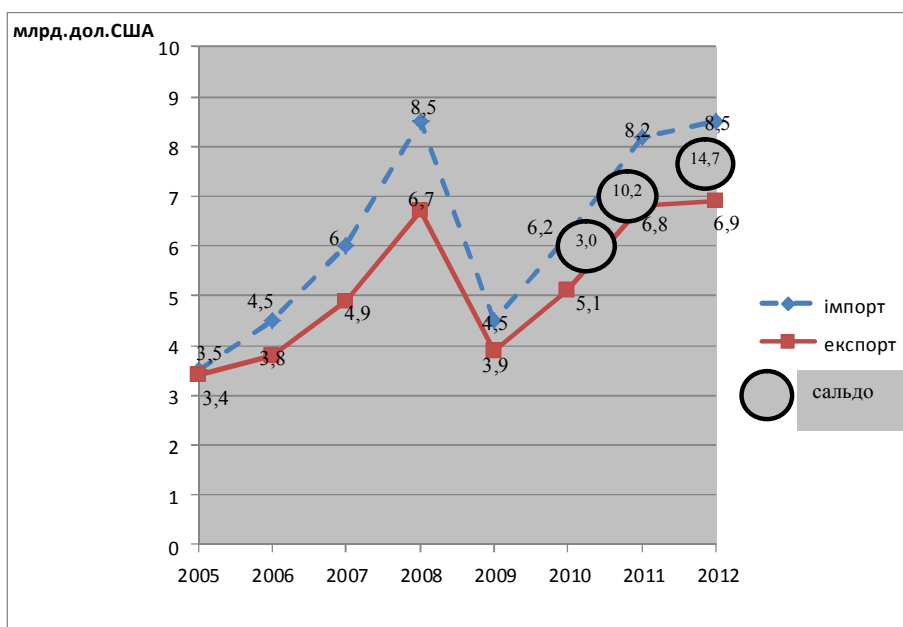

Рис.3. Динаміка обороту зовнішньої торгівлі України

За різними оцінками нова парадигма більш перспективна. Вона передбачає ввезення і вивезення з України товарів високої якості, надійності, безпечності для споживачів. Для цього необхідно модернізувати вітчизняне товарне виробництво на інноваційних засадах. Відповідно реальний сектор економіки вимагає інвестицій на інноваційний розвиток. Так, тільки в харчовій промисловості на

виробництво конкурентоспроможної і безпечної продукції потрібно 500 млн. грн.

Інша проблема інтеграційних процесів – неконтрольований імпорту товарів. Слід підкреслити, що експансія імпорту характерна для більшості товарних груп, причому у зростаючих масштабах, що приводить до від'ємного сальдо поточних операцій, тобто з 2005 року спостерігається суттєвий розрив між імпортом і експортом з України (рис.3).

З даних рис.3 видно, що імпорту зростає більш високими темпами, ніж експорт. У 2012р. від'ємне сальдо складало 14,7 млрд. дол. або 8,6% від ВВП.

Більше половини експорту і 62% імпорту товарів в Україну припадає на країни ЄС і Російську Федерацію (табл.2).

Зовнішньоекономічний оборот України з країнами ЄС та Росією

(млрд. дол. США)

Географічна структура	Роки								2012 до 2005, %	Частка 2012, %
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		
Країни ЄС	22,9	28,8	36,9	48,1	25,5	32,9	44,1	43,5	189,9	28,0
– експорт	10,8	12,6	14,7	19,3	10,2	13,8	18,4	17,4	161,1	25,2
– імпорт	12,1	16,2	22,2	28,8	15,3	19,1	25,7	26,1	215,7	30,1
– сальдо	-1,3	-3,6	-7,5	-9,5	-5,1	-5,3	-7,3	-8,7	6,7р.	-
Росія	20,2	22,4	29,4	35,3	21,6	35,5	48,9	45,0	2,2	29,2
– експорт	7,4	8,7	12,6	15,7	8,4	13,4	19,8	17,6	2,3	25,6
– імпорт	12,8	13,7	16,8	19,4	13,2	22,1	29,1	27,4	2,1	32,3
– сальдо	-5,4	-5,0	-4,2	-3,7	-4,8	-8,7	-9,3	-9,7	1,8	-

Аналіз даних табл. 2 показує, що країни ЄС і Росія займають близькі позиції у зовнішньому економічному обороті України – по 44-45 млрд. дол. США, проте за темпами зростання Росія випереджає країни ЄС.

Важливо підкреслити, що від'ємне сальдо балансу формується переважно внаслідок товарного обміну України з Європою і Росією

Експансія імпорту товарів в Україні вже тепер приводить до блокування слабоконкурентного вітчизняного товарного виробництва і, відповідно, зростання частки імпортованих товарів у складі товарообороту на споживчому ринку (рис.4).

Дані рис.4 свідчать про суттєве падіння виробництва вітчизняних товарів. Як результат, на внутрішньому ринку різко знизилася частка вітчизняних товарів в товарообороті і досягла критичного рівня

товарам знизилася до 70%, а з непродтоварів складає лише 30-35%.

Таким чином, у сенсі залежності товарно-ресурсного забезпечення від імпорту національний споживчий ринок знаходиться у зоні критичної безпеки.

Поряд з експансією імпорту спостерігається ще одна загроза – масштабного проникнення зарубіжного торговельного капіталу в сфері товарного обігу, насамперед, на інвестиційні цілі.

Інвестиційну привабливість внутрішнього споживчого ринку зумовлюють такі фактори:

- висока місткість споживчого ринку і стійке зростання масштабів і темпів його розвитку в останнє десятиріччя;
- короткі терміни окупності інвестицій в торговельні об'єкти;

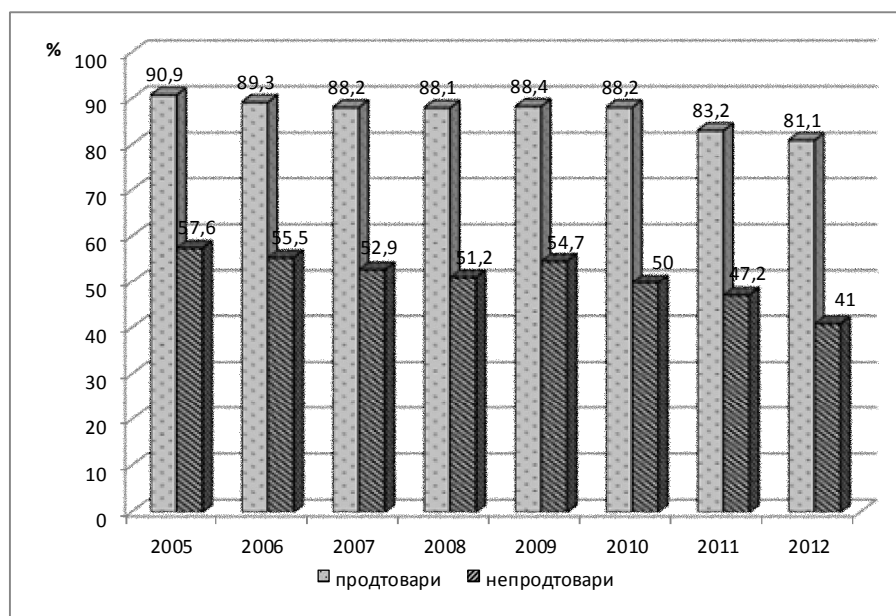

Рис.4. Частка товарів, вироблених в Україні в товарообороті роздрібних підприємств

за стандартами національної економічної безпеки. Так, із врахуванням неорганізаційного ринку частка товарів вітчизняного виробництва по продовольчим

– важкодоступність торгового бізнесу до довготермінових банківських кредитів в Україні і надмірно високі процентні ставки за кредит;

- висока оборотність активів в торгівлі;
- зростаюча залежність торгівлі від позичкового капіталу.

Прямі іноземні інвестиції у внутрішню торгівлю характеризуються стабільною позитивною динамікою (рис.5).

Як видно з рис.5, за 2000-2012рр. обсяги іноземних інвестицій збільшилися у 7,5 рази і сягли у 2012р. більше 5.4 млрд. дол. За масштабами вкладення іноземних інвестицій торгівля вийшла на друге місце серед видів економічної діяльності і поступається лише переробній промисловості.

В цілому прискорене збільшення інвестицій в основний капітал у внутрішній торгівлі України має позитивні наслідки:

- якісно оновлюються основні фонди у всіх секторах торгівлі;
- відбувається технологічний прогрес і глибока модернізація галузі;
- підвищується конкурентоспроможність об'єктів торгівлі;
- формується сучасна система торговельного обслуговування, заснована на високій якості, культурі і ефективності.

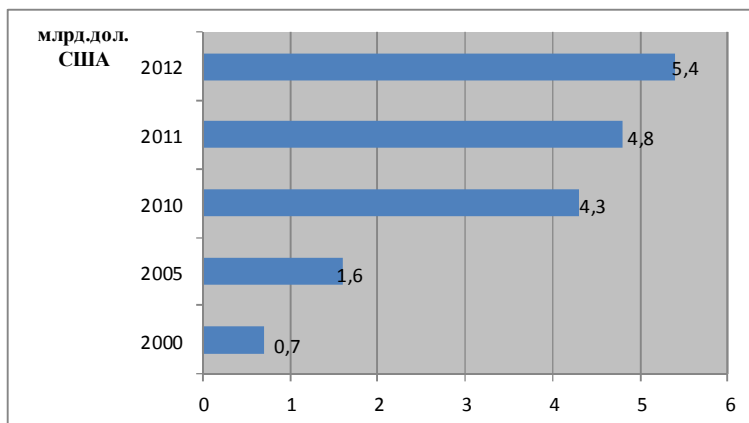

Рис.5. Прямі іноземні інвестиції у торговельній сфері

Така інвестиційна активність зумовлює прискорений розвиток не всіх секторів внутрішньої торгівлі. Слід зауважити, що вітчизняні і іноземні інвестиції мають різну спрямованість (рис.6).

Вітчизняні інвестиційні кошти вкладаються, головним чином, в розвиток роздрібною торгівлі автомобілями, іншими транспортними засобами та в роздрібну торгівлю (52,7%). Структура іноземних інвестицій діаметрально протилежна. Вкладення в

Разом з тим, спостерігаються принципово нові явища для національної економіки – прямі іноземні інвестиції створюють сприятливі умови для інтенсивного розвитку іноземних суб'єктів на товарних ринках України. І цей процес набуває широких масштабів.

Прискорено зростає кількість нових іноземних суб'єктів торгівлі, які витісняють вітчизняний комерційний бізнес з внутрішнього споживчого ринку (табл.3).

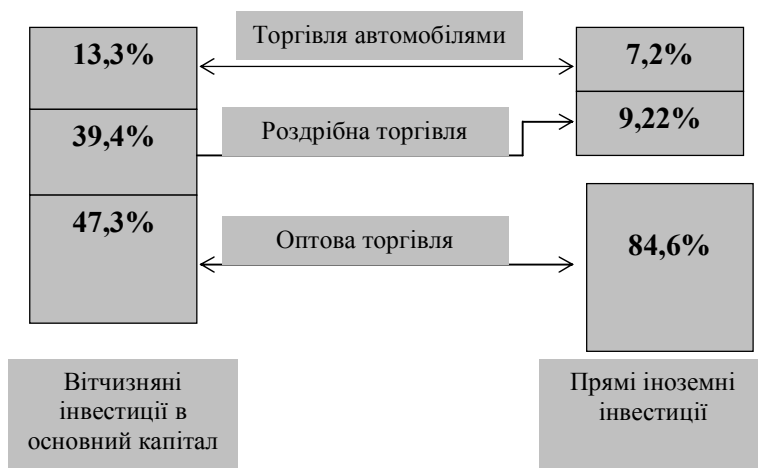

Рис.6. Структура інвестицій в сфері торгівлі (2008р.)

роздрібну торгівлю не перевищують 9,5%, що вказує на зростання інтересів зарубіжних інвесторів в самий відсталый нині і самий важливий в перспективі сектор – оптову торгівлю.

Слід підкреслити, що стратегія зарубіжних суб'єктів у крупно-форматних роздрібних підприємствах достатньо агресивна і полягає у тому, щоб охопити не менше 60% ринку в зоні своєї діяльності. Наслідки такої стратегії вже тепер прояв-

Провідні зарубіжні торговельні мережі в Україні

№ з/п	Назва компанії	Мережа	Кількість магазинів
1.	METRO Group	Metro Cash @ Carry	21
2.	Spar-Україна	Spar	36
3.	О'Кей Україна	О'Кей	13
4.	Auchan Group	Auchan	8
5.	BILLA	Billa	19
6.	Вестер Україна	Вестер	9

ляються. За 2000-2012рр. кількість вітчизняних підприємств роздрібною торгівлі в Україні скоротилася з 45 тис. од. до 28 тис., тобто у 1,5 рази.

Особливу небезпеку викликають загрози, пов'язані з недосконалістю правового регулювання. В Україні прямого закону про внутрішню торгівлю немає. Норми права "розкидані" по чисельним законам, нормативам, постановам, є фрагментарними і малоефективними для сфери обігу. Відтак, в сфері торгівлі базові відносини власності, економічного обміну, соціальної відповідальності реалізуються деформовано і малоефективно, правовий захист торговельної діяльності надзвичайно ускладнений. В таких умовах зростає тіньовий оборот, сектор неорганізованого ринку і рейдерство.

Висновок. Узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновок, що сфера товарного обігу зна-

ходиться в епіцентрі небезпечних загроз, які посилюють свій вплив. Їх нейтралізація пов'язана з переводом цієї життєво важливої сфери в кероване русло на основі ефективної торговельної політики, обґрунтованої комплексної програми і гармонізованої законодавчо-нормативної бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трансформаційні процеси в торгівлі України в умовах інтернаціоналізації: монографія / [за ред. Л. Лігоненко]. – К. : КНТЕУ, 2009. – 334 с.
2. Проблеми та напрями захисту внутрішнього ринку: наукова доповідь / [за ред. акад. НАН України Гейця В., д.е.н., проф. Точиліна В. О., чл.-кор. НАН Осташко Т. О.] – ДУ ІЕП НАН України. – К., 2008. – 102 с.